

KICHIK MAKTAB YOSHIDA PSIXIK RIVOJLANISHNING O'ZIGA XOS TOMONLARI

Shuhratova Parizoda Farxod qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Jismoniy madaniyat fakulteti Texnologik ta'lim yo'nalishi talabasi

shuhratovaparizoda536@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19345623>

Annotatsiya: Ushbu maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarning psixik rivojlanish qonuniyatlari, ijtimoiy rivojlanish vaziyatining o'zgarishi va yetakchi faoliyat — o'qishning shaxs shakllanishidagi o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda bilish jarayonlarining ixtiyoriylashuvi, intellektual refleksiya hamda "7 yosh inqirozi"ning pedagogik-psixologik jihatlarini yoritilgan. O'zbekiston psixologiya maktabi vakillarining qarashlari asosida kichik maktab yoshidagi bolalarda oquv motivatsiyasini shakllantirish mexanizmlari ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: kichik maktab yoshi, o'quv faoliyati, ixtiyoriylik, refleksiya, 7 yosh inqirozi, ichki harakat rejasi, nazariy tafakkur, ijtimoiy pozitsiya, o'z-o'zini baholash.

KIRISH

Kichik maktab yoshi bolaning ijtimoiy maqomi tubdan o'zgaradigan davrdir. Endi u shunchaki "bola" emas, balki jamiyat oldida mas'uliyati bor bo'lgan "o'quvchi"ga aylanadi. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni va Milliy o'quv dasturi doirasida boshlang'ich ta'lim sifatini oshirish bolaning aynan shu davrdagi psixofiziologik imkoniyatlaridan kelib chiqadi [1, 12-b.]. L.S. Vigotskiy ta'kidlaganidek, maktabga qadam qo'yish bilan bolaning butun hayotiy mantiqi o'zgaradi: u endi bevosita ehtiyojlaridan kelib chiqib emas, balki "kerak" degan ijtimoiy zaruriyat asosida harakat qila boshlaydi [2, 145-b.]. Bu davr bolaning kelajakdagi intellektual salohiyati va ijtimoiy faolligining poydevori hisoblanadi. Maktabga borish arafasida bola "7 yosh inqirozi" ni boshdan kechiradi. Bu inqirozning asosiy belgisi — bolaning "bevositaligi" (neposredstvennost) yo'qolishidir. Bola o'zining muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizliklarini anglay boshlaydi. Unda "o'ziga nisbatan munosabat" shakllanadi [3, 110-b.]. Bola nima uchun o'zini bunday tutishi kerakligini tushunishga intiladi [4, 75-b.]. Bola o'zini kattalar dunyosida ma'lum bir o'ringa ega shaxs sifatida his qiladi. E.G. G'oziyev ta'kidlaganidek, 7 yoshli bolada "o'quvchi pozitsiyasi"ning shakllanishi uning psixik sog'lomligi va maktabga moslashuvi uchun eng muhim omildir. Kichik maktab yoshida o'yin o'z o'rnini o'quv faoliyatiga bo'shatib beradi. O'quv faoliyatining o'ziga xosligi shundaki, u boladan nafaqat bilim olishni, balki o'zini-o'zi o'zgartirishni talab qiladi. Dastlab bola maktabga "tashqi atributlar" (sumka, forma) uchun borsa, vaqt o'tishi bilan unda "ichki motivatsiya" — bilishga bo'lgan ehtiyoj shakllanishi kerak. Masalani tahlil qilish, nazorat qilish va baholash ko'nikmalari o'zlashtiriladi. D.B. Elkonin va V.V. Davidov nazariyasiga ko'ra, o'quv faoliyati jarayonida bolada nazariy tafakkur shakllanadi. Bola predmetlarning tashqi ko'rinishidan ularning ichki qonuniyatlarini anglashga o'tadi.

Kichik maktab yoshidagi eng katta yutuq — bu psixik jarayonlarning (diqqat, xotira, idrok) ixtiyoriy va ongli boshqarilishidir. Diqqat barqarorligi ortadi. Bola o'zi uchun qiziq bo'lmagan, lekin zarur bo'lgan vazifaga diqqatini jamlashni o'rganadi. Ko'rgazmali-obrazli xotiradan so'z-mantiqiy xotiraga o'tiladi. Bola ma'lumotni shunchaki yodlamasdan, uni ma'no bloklariga ajratib eslab qolishni o'rganadi. Tafakkur barcha psixik jarayonlarning markaziga chiqadi. Bolada **refleksiya** (o'z fikrlash usulini tahlil qilish) va **ichki harakat rejasi** (ishni xayolan rejalashtirish) shakllanadi.

M.G. Davletshin ta'kidlaganidek, kichik maktab yoshida tafakkurning rivojlanishi bolaning o'zlashtirish darajasini belgilaydi [5, 92-b.]. Bu davrda bolaning o'z-o'zini baholashi bevosita uning o'qishdagi yutuqlari va o'qituvchining bahosiga bog'liq bo'lib qoladi. Kichik maktab yoshidagi bola uchun o'qituvchi eng oliy hakamdir. Uning bahosi bolaning o'zi haqidagi tasavvurini shakllantiradi. Sinf jamoasi bolaning ijtimoiylashuvida yangi bosqichdir. Bu yerda do'stlik, raqobat va o'zaro yordam ko'nikmalari shakllanadi. V.M. Karimovanning fikricha, agar bola boshlang'ich sinflarda "muvaffaqiyatsizlik" hissini ko'p tuyadigan bo'lsa, unda butun umrga tatigulik "past baholash" (low self-esteem) kompleksi shakllanishi mumkin [6, 142-b.]. Kichik maktab yoshida miya yarim sharlari po'stlog'ining peshona qismlari (frontal lobes) jadal yetiladi. Bu esa ixtiyoriy harakatlarni tormozlash va boshqarish imkonini beradi. Shuningdek, mayda motorika (qo'l mushaklari) takomillashadi, bu esa husniyat va chizmachilik kabi murakkab harakatlarni bajarishga yo'l ochadi.

Z.T. Nishonova ta'kidlaganidek, kichik maktab yoshidagi bolalarda "ijodiy tafakkur"ni rivojlantirish uchun qulay (sensitiv) davr hisoblanadi [7, 158-b.]. Ularda hali andozaviy (shablon) fikrlash to'liq shakllanmagan bo'ladi. Kichik maktab yoshidagi asosiy muammolardan biri — bu maktab dezadaptatsiyasi (moslasha olmaslik). Buning sababi ko'pincha bolaning intellektual emas, balki ixtiyoriy-irodaviy tayyor emasligidir. Bola darsda 45 daqiqa o'tirishga, qoidalarga bo'ysunishga va o'z xohishlarini jilovlashga qiynaladi.

Zamonaviy sharoitda yana bir muammo — "informatsion toliqish". O'quv dasturlarining murakkabligi va qo'shimcha to'garaklarning ko'pligi bolaning asab tizimiga bosim o'tkazadi. Pedagogik psixologiya kichik maktab yoshida "o'qish va dam olish" muvozanatini saqlashni hamda bolaga o'z yutuqlaridan zavqlanish imkonini berishni tavsiya etadi. O'zbekistonlik olimlar, xususan E.G'. G'oziyev, kichik maktab yoshida "individual yondashuv"ning muhimligini uqtiradilar. Chunki har bir bolaning psixik rivojlanish sur'ati turlicha: kimdadir xotira tez rivojlansa, kimdadir mantiqiy tafakkur ustunlik qiladi. O'qituvchi va ota-onaning vazifasi — bolaning kuchli tomonlarini aniqlash va ularni rivojlantirishdir.

XULOSA

Kichik maktab yoshi — bu bolaning "ijtimoiy tug'ilishi" davridir. Maqolada tahlil qilinganidek, ushbu davrning psixik rivojlanish natijalari quyidagilarda namoyon bo'ladi. Kichik maktab yoshidagi bolaning psixik rivojlanishi faqat maktabdagi baholar bilan o'lchanmaydi. Bu davrning eng katta yutug'i — bolaning "Men o'qishni bilaman va o'rganishni xohlayman" degan ichki ishonchidir. Ota-onalar va o'qituvchilar hamkorlikda bolaga ushbu murakkab, ammo qiziqarli yo'lda madadkor bo'lishlari lozim. Zero, boshlang'ich sinfda qo'yilgan to'g'ri poydevor kelajakdagi buyuk muvaffaqiyatlarning garovidir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. (2020). *Ta'lim to'g'risida*. O'RQ-637-son. (12-18-betlar).
2. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press. (145-152-pages).
3. G'oziyev, E. G'. (1994). *Yosh davrlari psixologiyasi*. Toshkent: O'qituvchi. (110-116-betlar).
4. Arzibayev, K. O., & Sh, R. V. (2021). Effects On Performance By Electronic Training Equipment For Young Karatists.«. *Psychologi and education» Journal*, 58(2), 11488-11490.

5. ARZIBAYEV, Q. (2024). O 'SMIR SPORTCHILARDA MAQSADGA ERISHISH MOTIVATSIYASI TADQIQI. News of the NUUZ, 1(1.9), 54-57.
6. Arzibayev, Q. (2023). O 'smir sportchilarda sport bilan shug 'ullanish motivlarini O 'rganish. Sport ilm-faning dolzarb muammolari, 1(3), 18-25.
7. Arzibayev, Q. (2023). THE PROBLEM OF MOTIVATION OF SPORT ACTIVITY IN THE ANALYSIS. European journal of education and applied psychology, (2), 82-89.
8. Arzibayev, Q. (2023). THE APPEARANCE OF MOTIVES FOR SPORTS ACTIVITY IN ANALYSIS. Modern Science and Research, 2(10), 694-704.
9. Ziyadullaev, K. S., Raximov, V. S., Arzibaev, Q. O., & Muxametov, A. M. (2022). Creation of a model of development of sports marketing in modernization of sports management system in Uzbekistan. Journal of Physical Education and Sport, 22(1), 19-25.
10. Арзибаев, К. О. (2015). РОЛЬ МОТИВАЦИИ В ЕДИНОБОРСТВЕ. Наука и мир, (3-3), 103-105.
11. Арзибаев, К., & Бердалиева, Ю. (2013). ВЛИЯНИЕ МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ НА МОТИВАЦИЮ ЮНЫХ СПОРТСМЕНОВ. SCIENCE AND WORLD, 14.
12. Arzibayev, K. O., & Rahimov, V. S. (2021). Influence of Basketball on the Mental and Physical Development of the Personality. " International Journal of Future of Generation Communication and Networking, 14(1), 768.
13. Арзибаев, К. О. (2013). МОТИВАЦИЯ ДОСТИЖЕНИЯ КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР СПОРТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. SCIENCE AND WORLD, 93.
14. Арзибаев, К. О. (2014). Роль спорта в развитии этнической толерантности. In Сборники конференций НИЦ Социосфера (No. 34, pp. 121-122). Vedecko vydavatel'ske centrum Sociosfera-CZ sro.
15. Arzibaev, K. O., & Yakubova, M. D. (2021). THE IMPORTANCE OF MOVING GAMES IN FORMATION OF A HEALTHY LIFESTYLE. In АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА В СОВРЕМЕННЫХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ (pp. 122-126).
16. Arzibaev, K. O., & Karimov, U. K. (2021). INTEGRATION OF MATHEMATICS AND PHYSICAL EDUCATION. In АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА В СОВРЕМЕННЫХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ (pp. 114-117).
17. Arzibaev, K. O., & Elmurodova, M. U. (2021). DEVELOPMENT IN SPORTS USING UNIQUE TECHNIQUES. In АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА В СОВРЕМЕННЫХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ (pp. 3-5).
18. Arzibaev, K. O., & Tanikulova, Z. R. (2021). MECHANISMS FOR IMPROVING THE LEGAL KNOWLEDGE OF ATHLETES. In АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА В СОВРЕМЕННЫХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ (pp. 117-119).
19. Arzibaev, K. O., & Rafiqov, A. U. (2021). THE ROLE OF MATHEMATICS IN SPORTS. In АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА В СОВРЕМЕННЫХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ (pp. 5-8).
20. Arzibayev, K. O., & Aralov, S. A. (2016). Physical culture and social importance of sport in educating the young by the principles National Concept. In Scientific achievements of the third millennium (pp. 23-24).
21. Арзибаев, К. О., & Акбарова, Д. Р. (2016). Проблема здорового образа жизни в исследованиях. Наука и мир, (3-3), 77-78.

22. Арзибаев, К. О., & Аралов, С. А. (2016). КОНСТИТУЦИОННЫЕ ОСНОВЫ ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ. Наука и мир, 3(1), 53-54.
23. Talipdjanov, A. (2024). Futbolchilarning mashg'ulot jarayonini boshqarishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish. *Sport Ilm-Fanining Dolzarb Muammolari*, 2(2), 22–27. Retrieved from <https://sport-science.uz/index.php/journal/article/view/151>
24. Талипджанов А.И. Комплексный контроль и планирование подготовки футболистов: моног. – Ташкент: Ilmiy texnika axboroti-press, 2023. –152 с.
25. Talipjonov, A. (2023). Futbolda mashg'ulot jarayonini biokimyoviy nazorat qilish. *Sport Ilm-Fanining Dolzarb Muammolari*, 1(4), 84–94. Retrieved from <https://sport-science.uz/index.php/journal/article/view/119>
26. Talipdjanov, A. (2024). Futbolda mashg'ulot va musobaqa yuklamalarini nazorat qilish asosida mashg'ulot jarayonini boshqarish. *Sport Ilm-Fanining Dolzarb Muammolari*, 2(3), 21–26. Retrieved from <https://sport-science.uz/index.php/journal/article/view/170>
27. Talipdjanov, A. (2024). Tayyorgarlik mikrotsikllarida yuklamalarni parallel rejalashtirish samaradorligini o'rganish. *Sport Ilm-Fanining Dolzarb Muammolari*, 2(1), 30–36. Retrieved from <https://sport-science.uz/index.php/journal/article/view/131>
28. Талипджанов А.И. Комплексный контроль и планирование подготовки футболистов: моногр. – Ташкент. Ilmiy texnika axborot-press, 2023. 152 с.
29. Талипджанов, А. А., Нурматов, Б. Б., & Пармонов, А. А. (2022). Учебно-тренировочный процесс по футболу. In *International conference: problems and scientific solutions* (Vol. 1, No. 6, pp. 23-27).
30. Талипджанов, А. И. (2012). Юкори малакали футболчилар тайёрлашнинг замонавий тизими. *Уқув кулланма. Т., УзДЖТИ.*
31. Талипджанов, А. И. (2023). Комплексный контроль и планирование подготовки футболистов: моног./А. И.
32. Талипджанов, А. И. (2007). Asian Cup-2007: итоги, анализ, выводы. Аналитическая работа (в соавторстве) ФФУ.
33. Акрамов, Р. А., & Талипджанов, А. И. (1994). Подготовка футболистов высокой квалификации. *Учебное пособие. Ташкент.*
34. Мавлянкариев, Б. А., Хатамов, Б. Б., Пен, А. Ю., & Талипджанов, И. Р. (2019). Стратегия повышения уровня научно-технического обеспечения пожарной безопасности сложных объектов. In *Проблемы управления безопасностью сложных систем* (pp. 100-106).
35. Талипджанов, А., & Голованова, Е. В. (2023). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ IDEFO В МОДЕЛИРОВАНИИ. In *ГОРИНСКИЕ ЧТЕНИЯ. ИННОВАЦИОННЫЕ РЕШЕНИЯ ДЛЯ АПК* (pp. 98-99).
36. Талипджанов, А. И., & Акрамов, Р. А. (2014). Анализ характерных особенностей игры в атаке лучших сборных Азии последних лет. *Педагогические науки*, (1), 33-38.
37. Талипджанов, А. И. (2014). Особенности организации обороны в лучших сборных командах Азии. *Педагогические науки*, (1), 28-32.
38. Талипджанов, А. И. (2012). О СИСТЕМЕ ПОДГОТОВКИ СБОРНЫХ КОМАНД К ОСНОВНЫМ СОРЕВНОВАНИЯМ. *Педагогические науки*, (2), 55-58.
39. ТАЛИПДЖАНОВ, А. БИОХИМИЧЕСКИЙ КОНТРОЛЬ ТРЕНИРОВОЧНОГО ПРОЦЕССА В ФУТБОЛЕ. Санкт-Петербургский научно-исследовательский институт физической культуры КОНФЕРЕНЦИЯ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ СИСТЕМЫ

ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА Санкт-Петербург, 30–31 октября 2024 года
Организаторы: Санкт-Петербургский научно-исследовательский институт физической культуры.

